

A. KRIZMANIĆ, *Ljubavnici*

se blagoslivlju vjernici (*pacifikal*), koji oblikom i dekoracijom sliče procesijskim križevima, ali su od njih mnogo manji.

U pravosl. crkvama križevi su većinom manjih dimenzija, a izrađeni su u drvu ili plemenitim metalima; na njima Krist (*corpus*) nije nikada prikazan u skulpturi, nego je samo naslikan ili ugraviran, i to pribijen sa četiri čavla. Na vrhovima zvonika i još na nekim mjestima upotrebljava se tzv. *trorameni križ* (*ruski k.*); on ima tri poprečne grede od kojih srednja označava onu na kojoj je visio Krist, gornja natpis a donja (većinom kosa) oslonac za noge.

A. Bad.

KRIŽ, selo u Moslavini; ranije se nazivalo *Obed*. Na povišenu platou župna crkva Sv. Križa, jednobrodna prostrana srednjovj. barokizirana građevina sa sakristijom uz svetište. Postrance uz brod smješten je visok zvonik. Trijem je pred glavnim ulazom u koji je uzidana skulptura kamenoga lava (vjerojatno kasnoromanička); u pločniku trijema su ant. opeke velikoga formata. U unutrašnjosti crkve su barokni oltari, propovjedaonica i orgulje. Ističe se gl. oltar tektonskoga tipa s tordiranim stupovima, bogat skulpturama (oko 1720), te zlatarski predmeti iz XVIII. i XIX. st. — U jednostavnoj pravosl. kapeli Sv. Jovana Krstitelja iz XIX. st. rustično izrađen ikonostas, slika na platnu *Bogorodica s apostolima*, te zvono s natpisom: Martin Felzl mich gegossen in Graz 1765.

LIT.: J. Meder, *Orgulje u Hrvatskoj*, Zagreb 1992.

A. Ht.

KRIŽANIĆ, Pjer (Petar), slikar i karikaturist (Glina, 19. V. 1890 — Beograd, 21. I. 1962). U Zagrebu je završio Obrtnu školu i studirao 1908—11. na Akademiji (M. Cl. Crnčić i B. Čikoš-Sesija). Novinskom karikaturom se počeo baviti u zagrebačkomu političko-satiričkomu listu »Koprive« 1909. Pripadao je Matoševu krugu i izradio karikature mnogih zagrebačkih kulturnih djelatnika. God. 1918. postao je urednikom »Kopriva«, a 1922. otišao u Beograd i postao suradnik »Novog lista«. Od 1923. je karikaturist »Politike«, 1924. boravio je cijelu godinu u Parizu. Sudjelovao je u osnivanju humorističkoga lista »Jež« (1935. u Beogradu). K. je svojim karikaturama pratio sva područja društvenoga života, a osobito žigoše politički negativne pojave. Objavio je karikature u knjizi *Naše muke* (Beograd 1923) te mape svojih karikatura *Kuku Todore* (Beograd 1926) i *Protiv fašizma* (iz razdoblja 1927—47; Beograd 1948). Izbjegavajući pretjeranu grotesknost, deformaciju ili disproporcije, ostaje u granicama

realizma. Njegove karikature svjedoče o kvaliteti crtača, pronicljivosti psihologa i kritičnosti društvenoga radnika, pa mnoge imaju trajnu umj. i dokumentarnu vrijednost. Izložbe Pjerovih karikatura održane su u Beogradu 1954, Rijeci 1955, Zagrebu 1985. Usporedo s radom na karikaturi K. je djelovao kao lik. kritičar. Temeljito poznavajući i prateći lik. život u Zagrebu i Beogradu, objavljivao je kritike u »Riječi«, »Kritici« i »Politici« (1919—41).

U spomen Križaniću izdana je mapa *Pjer karikature* (Beograd 1965), i ustanovljena nagrada »Pjer« za karikaturu (»Večernje novosti«, Beograd).

LIT.: K. Strajnić, Mlada umjetnička generacija, *Savremenik*, 1915, 11—12. — J. S. Vignanin, Izložba Proljetnog salona. Karikaturista P. Križanić, *Riječ*, 1921, 245. — G. Krklec, Petar Križanić, *Pokret* (Beograd), 31. V. 1924. — O. Bihallji-Merin, Pjerov osmeh, *Književne novine* (Beograd), 28. I. 1954. — Z. Kulundžić, Pjer, životni put majstora karikature, *Borba* (Beograd), 26. V.—2. VI. 1958. — M. Peić, Pjer u Zagrebu, *Telegram*, 9. II. 1962. — B. Dimitrijević, Biografski podaci, u mapi: Pjer karikature, Beograd 1965. — J. Marušić, Pjer Križanić, novinar i karikaturist (katalog), Zagreb 1985.

R.

KRIŽANIĆ TURANJ → TURANJ NA KORANI

KRIŽEVCI, grad podno Kalnika. Spominje se potkraj XII. st. (1193), a od 1223. u izvorima se javlja i »Castrum Cris«. Longitudinalno zasnovano naselje, razvijeno uz cestu na hrptu brijega, bilo je podijeljeno na dva grada: stariji, Donji (podgrađe kaštela) i mlađi, Gornji (osn. 1252). God. 1253. Gornji grad dobiva povlastice od Bele IV, a 1405. i Donji grad postaje »slobodnim kraljevskim gradom« uz pravo da se utvrdi (fortifikacije iz XV. st. zamijenjene su tijekom XVI. st. utvrdom bastionskoga tipa). Tek sred. XVIII. st. oba su križevačka grada spojena u jedan. K. su već u srednjemu vijeku postali upravno sjedište velike križevačke županije, a u tome su razdoblju u gradu održani i mnogobrojni sabori. Tijekom XVI. st. istaknuta su tvrđava uz granicu prema Turskoj.

Najstarija je očuvana građevina Križevaca nekadašnja župna crkva Sv. Križa, smještena izvan središta Donjega grada, unutar posebne utvrde, možda kaštela (srušene u XVI. st.). U izvorima se spominje od 1326. a iz toga doba potječe i njezina najstarija građevna faza s ranogotičkim bočnim portalom (s lisnatim kapitelima). U visokogotičkoj obnovi tijekom XV. st. crkva je zadobila svoju sadašnju prostornu organizaciju, s brodom i poligonalnim, križno-rebrasto presvođenim svetištem (ističu se figurativne i biljne konzole svoda), a završetak toga zahvata datiran je 1498. godinom